

Szőke-Milinte Enikő

A kommunikációs kompetencia a 2012-es NAT-vitaanyagban

Az elmúlt évek kompetenciamérései azt jelezték, hogy bár pozitív változás állt be a tanulók szövegértésében, hiszen elértük az OECD-országok átlagát, még mindig van mit javítani a tanulók anyanyelvi kompetenciáján, így a 2012-es NAT-tervezet különös figyelmet fordít a kulcskompetenciák fejlesztésére, köztük az anyanyelvi kompetenciára. Jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy bemutassa a személyiség kompetenciamodelljét, majd részletesen vizsgálja a kommunikációs kompetencia szerveződését, és végül a 2012-es NAT vitaanyagában megvizsgálja a kulcskompetenciák egyikének, nevezetesen az anyanyelvi kommunikációs kompetenciának a helyét és szerepét. A tanulmány részletesen bemutatja, hogy a NAT-vitaanyagban az egyes műveltségterületek miként szolgálják a kommunikációs kompetencia képességbeli összetevőjének a fejlesztését.

1. A kompetencia fogalmának változásai a bölcsészettudományokban és a társadalomtudományokban

A *kompetencia* szó latin eredetű, *competentia* 'illetékesség', *competo* 'valamire való képesség' jelentéseit különbözteti meg az idegen szavak szótára (Bakos 1989). Az első jelentés a hozzáértésre, döntésre utal, a második a kivitelezést veszi fókuszba, tehát a *kompetencia* kifejezés egyszerre utal a kivitelezéshez szükséges ismeretekre, képességekre és motívumokra.

A szakirodalmi előzmények közt meg kell említeni Chomsky nyelvi kompetencia (mit kell tudnia az embernek ahhoz, hogy úgy viselkedjen, ahogyan azt valójában teszi) és nyelvi performancia-elméletét (annak leírásai, hogy az emberek aktuálisan hogyan viselkednek). Megállapítja, hogy vannak a tudásnak olyan elemei, amelyeknek a forrása nem lehet egyedül csak a tapasztalat, azaz a tudás megszerzésének vannak veleszületett előzményei is.

A kompetencia Hymesnál a legáltalánosabb terminus egy személy képességeire vonatkozóan. Egyaránt függ az ismeretektől és a használattól. A nyelvi kompetenciától eltérően – amely a beszélőnek arra a képességére vonatkozik, mely segítségével nyelvtanilag helyes mondatokat képes előállítani –, a kommunikatív kompetencia az illetőnek azt a képességét írja le, amely révén a számára rendelkezésre álló, nyelvtanilag helyes mondatok összességéből képes kiválogatni azokat, melyek a megfelelő szituációkban a viselkedést meghatározó társadalmi normákat tükrözik (Hymes 2003).

Felhasználva a Giddens által használt „struktúra dualitása” fogalmat, megállapíthatjuk: a kompetenciák a társadalmi tevékenységrendszerek olyan struktúrái, melyek a tevékenységben résztvevőkben alakulnak ki éppen a részvétel eredményeképpen, ugyanakkor feltételei is a tevékenység újatermelésének (Giddens 2003). Tehát a kompetencia meghatározott társadalmi tevékenység teljesítményszintű személyi feltétele, amely függetlenül attól, hogy megnyilvánul-e vagy nem, létezik, az egyén személyi tulajdonsága. A kompetencia tartalmának vizsgálata alapján meggyőződhetünk arról, hogy komplex társadalmi termékről van szó.

1.1. A kompetencia fogalma a pedagógiában

Az OECD által indított, a Svájci Szövetségi Statisztikai Hivatal és az Egyesült Államok Oktatási Minisztériuma, illetve az USA Oktatásstatisztikai Központja közreműködésével lebonyolított DeSeCo (Defining and Selecting Key Competencies)-program (1997–2002) értelmezte a kompetencia fogalmát: „a kompetencia képesség a komplex feladatok adott kontextusban történő sikeres megoldására”. A fogalom magába foglalja az ismeretek mobilizálását, a kognitív és gyakorlati képességeket, a szociális és magatartási komponenseket és attitűdöket, az érzelmeket és az értékeket egyaránt. A DeSeCo-program a kulskompetenciák három kategóriáját különíti el: az autonóm cselekvéssel, az eszközök interaktív használatával és a szociálisan heterogén környezetben való működéssel kapcsolatos kompetenciákat (másokkal való kapcsolatépítés, a csoportmunkában való együttműködés, valamint a konfliktuskezelés és -megoldás) (Mihály 2003 és 2009).

Ezt követően egyre több szervezet készítette el a kompetencialistáját. A Tempus Közalapítvány támogatásával a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának Vezetéstudományi Tanszéke (2001) az alábbi kulskompetenciákat említi: kommunikáció, számszerűsítés, csoportmunka, problémamegoldás, tanulás és teljesítmény.

Az Európai Képzési Alapítvány az alábbi kulskompetenciákat tartotta fontosnak: kommunikáció, információs és kommunikációs technikák alkalmazása, gyakorlati számítások, felelősség a saját tanulásért, teljesítményért és fejlődésért, problémamegoldás, másokkal való együttműködés.

Az Európa Tanács 2002-ben nyolc területet emelt ki:

- anyanyelvi és idegen nyelvi kommunikáció,
- információs és kommunikációs technológia,
- számolás,
- matematikai, természettudományos és technikai kompetenciák,
- gyakornokoskodás,

- személyközi és állampolgári kompetenciák,
- tanulás,
- általános kultúra.

Az Európai Unió alapképességek (basic skills), majd kulcskompetencia (key competence) munkabizottsága nyolc kulcskompetenciát értelmzett: kommunikáció anyanyelven és idegen nyelven, matematikai műveltség és alapkompentenciák a természet- és műszaki tudományok terén, az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásához kapcsolódó képességek, a tanulni tanuláshoz, a személyközi és állampolgári kompetenciákhoz, a vállalkozói szellem elmélyítéséhez és végül a kulturális tudatosság kialakításához kapcsolható készségek és képességek (Vass 2006).

Láthatjuk tehát, hogy a pedagógiai gondolkodás az elmúlt három évtizedben alapvetően a kompetencia-alapú képzés mentén rendeződik. Az Amerikából származó elképzelésnek Európában is buzgó követői akadtak, mára már a legnagyobb európai szervezetek munkatársai azon fáradoznak, hogy minél tökéletesebben azonosítsák és rendszerezék az alapvető európai-polgári feladatok ellátását biztosító kompetenciákat (Oktatás rejtett kincs 1997, például a *Delors-jelentés a XXI. századi oktatásról*).

1.2. A kompetencia mint didaktikai kategória

A kompetencia előrevetített teljesítményt valószínűsítő pszichológiai komponensrendszer, elsősorban tehát célkategória, s mint ilyen, a felmérés-értékelés tárgya és ugyanakkor a felmérést, értékelést biztosító sztenderdek és eszközök elkészítésének alapja.

Mivel komplex komponenskészletről van szó (informacionális tudás, operacionális tudás, affektív apparátus), kitűnő támpontokat ad az oktatás tartalmának megválasztásához, a módszerek és stratégiák alkalmazásához is. A kompetencia egy olyan paradigmaticus kategória, mely magában hordozza a fejlesztés módszertanának dinamikáját (a komponenskészletek fejlődésének természetéből adódik), a fejlesztés tartalmának meghatározását (a komponenskészletek rendszerének feltárása teszi lehetővé azoknak a tartalmaknak a kiválasztását, amelyek a legalkalmasabbak a komponens fejlesztésére), ugyanakkor egy egységes személyiségkonceptiót is világosan leképez. Ez utóbbi azért fontos, mert az oktatás-nevelés hatékonyságát jelentősen meghatározza az egységes koncepció mentén szerveződő, rendszeres, a személyiségfejlődés világos menetét és módját meghatározó modell követése. Ennek értelmében a kompetencia – mint didaktikai kategória – alkalmas arra, hogy a pedagógiai gondolkodásban előkelő helyet foglaljon el.

1.3. A kompetenciamodell mint személyiségmodell

Amint azt az 1.1. részben láthattuk, a kompetenciák meghatározásának gyakorlatát vizsgálva azt figyelhetjük meg, hogy ahány ország, szinte annyiféle kompetencialistával rendelkezik, és az egyes nemzetközileg érdekelt szervezetek kompetencialistái között is eltérések vannak. Föltevéődik a kérdés: hogyan lehet eligazodni a különböző kompetencialisták között, hogyan hasonlíthatók össze ezek, mit fogadjon el a NAT önmaga számára érvényesnek? Közelebb jutunk a megoldáshoz, ha a kompetenciamodellre mint személyiségmodellre tekintünk.

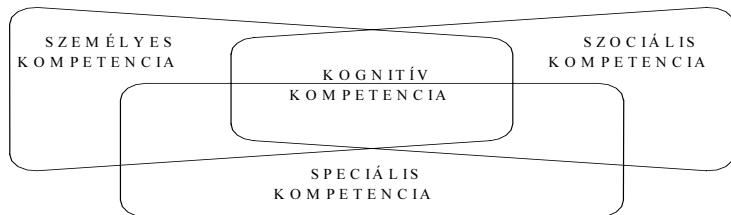
Hazai vonatkozásban Nagy József végezte el a feladatot, kidolgozta a személyiség kompetenciamodelljét. A személyiséget – mint tanult szerveződést – hierarchikusan szervezett, véges, meghatározott számú **komponensrendszert** (pl. nyelv) értelmezi, mely pontosan meg nem határozható számú, viszonylag tartós **komponenskészletből** (például szókincs) szerveződik, és sajátos szabályok szerint, tudatosult vagy nem tudatosult módon fejlődik (Nagy 1996). Ennek értelmében, a személyiség pedagógiai megközelítése esetében úgy tevődik fel a kérdés, hogy melyek azok a komponensrendszerek és komponenskészletek, amelyek fejlődése, fejlesztése elősegíti az eredményes alkalmazkodást, a társadalmi beilleszkedést?

1.3.1. A kompetenciák mint a személyiség alkalmazkodásának, beilleszkedésének eszközei

A személyiség fogalmát általános kategóriaként – minden ember közös sajátosságaként – használva elmondhatjuk, hogy a személyiség egy bioszociális komponensrendszer, a saját működését és viselkedését megvalósító öröklött és tanult komponensek egysége. Komponensek készletéből, rendszeréből szerveződik, s a személyiség működése, viselkedése ezek által a komponensek által valósul meg. A személyiség működésében – tevékenységében –, viselkedési folyamatában a komponensek módosulnak, új komponensek keletkeznek, s maga a személyiség is alakul, fejlődik. A személyiség komponenskészletei rendszerre szerveződve sajátos funkciókat szolgálnak. Az egyes funkciók szolgálatára létrejött komponensrendszerek a kompetenciák. A kompetenciák az egyén és környezete közötti kölcsönös hatékonyság belső feltételei (Nagy 2000).

Biológiai szempontból minden élőlénynek, így az embernek is két alapvető *létfunkciója* van: az egyed és a faj túlélése. Pszichológiai értelemben az egyén túlélését a személyes, perszonális kompetencia, a faj túlélését a szociális kompetencia szolgálja. Mivel a személyiség semmilyen tevékenysége nem kivitelezhető információfeldolgozás és -felhasználás nélkül, az információfeldolgozás nemcsak e két létfunkció szempontjából, hanem önállósult létfunkcióként, kognitív

kompetenciaként is jelentőséggel bír. Végül, a társadalmi munkamegosztás eredményeként, az egyes szakmák elsajátítása és foglalkozások gyakorlása az emberek egzisztenciális jellegű funkciójává vált, így ezeket mint speciális kompetenciákat tartjuk számon. Ábrázolva az előzőekben elmondottakat, egy lehetséges, a fejlesztő, értelmező, beavatkozó szintű eljárásokat segítő, lehetővé tevő, lehetséges modellt kapunk (Nagy 2000):

1. ábra. A kompetenciák szerveződése

A kognitív kompetencia olyan komponenskészlet, ami a többi kompetencia szolgálatában áll, vagyis a kognitív kompetencia komponenskészlete nélkül elképzelhetetlen a speciális, személyes vagy szociális kompetenciák harmonikus fejlődése és működése. A kognitív kompetencia az információfeldolgozást megvalósító pszichikus komponensrendszer, mely az információk vételét, kódolását, átalakítását, közlését és tárolását végzi, a személyiség rendszerében relatív önállósággal bír. Ilyenképpen a speciális, szociális és személyes helyzetekben a kognitív kompetencia által válik lehetővé a speciális (szakmai), szociális és személyes helyzeteknek megfelelő információfeldolgozás. Természetesen, ugyancsak a helyzeteknek megfelelően, a kognitív kompetencia komponenskészlete specializálódik, és olyan sajátos, csak az adott területnek megfelelő komponenskészletet hoz létre és működtet, amely már meghaladja az általános kognitív kompetencia komponenskészletét (például *darutervezés-modellezés, szociális munkás bűnözőkkel való kommunikációja*).

A kognitív kompetencia legmagasabb rendű, sajátos funkcióval és szerveződéssel rendelkező komponensrendszerei a képességek. A kognitív képességek komponenskészletei (készségek, rutinok) önálló, önmódosuló egységek, az aktuális helyzettől, feladattól függően kerülnek kölcsönhatásba. A faktoranalitikus kutatásokat áttekintve és felülbírálván (Caroll, Cattell, Horn), Nagy József (2000: 111) négy komplex kognitív képességet emel ki a kognitív kompetencia komponenskészletében: a gondolkodás, a kommunikáció, a tanulás és tudásszerzés képességét.

A szociális kompetencia az egyéni érdekeket úgy szolgálja, hogy közben tiszteletben tartja a másik ember, a csoport, a nemzet vagy a faj érdekeit. Nagy József – Eibl-Eibesfeldt rendszerét átdolgozva – a szociális helyzetek öt alapfunkcióját különbözteti meg.

a) **Kontaktuskezelés.** Ez a szociális kommunikációs funkció a kontaktus kezdeményezésének, kiépítésének, ápolásának, a viszonyulás tisztázásának, a kontaktus helyreállításának, a személyes konfliktusok kezelésének, a kapcsolat felszámolásának a készségeivel valósítható meg. Viszonyulásainkat öröklött és tanult szociális motívumok, attitűdök határozzák meg. Az attitűdök és a szociális kontaktuskezelő készségek együttes eredménye a jó vagy rossz személyközi kapcsolat.

b) **Érdekérvényesítés.** A létezés alapvető feltétele az érdekérvényesítés. A szociális érdekérvényesítés négyféle módját különbözteti meg a szakirodalom: megosztás (közérdek), osztozkodás (közös érdek), elosztás (eltérő érdek), megszerzés, megvédés (érdekütközés). A felsorolt érdekérvényesítési módok a segítség, az együttműködés, a vezetés és a versengés alapvető készségei által valósulnak meg.

c) **Rangsorkezelés.** Ez az alapfunkció a magasabb rangsor kiérdemlésének, kivívásának, ápolásának, megőrzésének, megvédésének eszközeivel valósítható meg.

d) **Szociális szervezés.** Ez a funkció a csoport működését elősegítő, a csoport struktúráját és kultúráját alakító és fejlesztő, a csoportkohéziót ápoló, a csoportkonfliktusokat eredményesen kezelő képességeket foglalja magában.

e) **Szociális tanulás-nevelés.** Ez az alapfunkció a szociális kompetencia és a személyiség fejlődését szolgálja, tudatosan működteti és fejleszti a helyzetnek megfelelő szociális komponenskészletet.

Amint látjuk, a szociális helyzetek alapfunkciójának ismerete lehetővé teszi a kutatás számára, hogy feltárjuk azokat a specifikus, szociális kompetencia-készleteket (szociális motívumok, attitűdök, szociális ismeretek, szociális készségek, képességek), amelyek által ezek a funkciók megvalósíthatók.

„A személyes kompetencia egzisztenciális funkciója a személy túlélése, létezése, amely a testi-lelki egészség, a jó közérzet megőrzése, a szervezet, a személyiség stabilizálása, védelme, optimális működése, a személyiség fejlődése, az életkörülmények javítása által valósul meg” (Nagy 2000: 36). E funkció hatékony szolgálata olyan pszichikus komponensrendszert feltételez, amely lehetővé teszi a személyes érdekeket szolgáló döntéseket és azok végrehajtását, megvalósítását.

A speciális kompetencia a foglalkozás, hivatás, munkakör vagy valamilyen speciális tevékenység eredményes ellátásának pszichikus feltételrendszere.

Amint láttuk, a kompetenciák a létfunkciók megvalósításának eszközei, s e funkciók megvalósítása közben a személyiség kifejeződésének eszközei, az egyéni alkalmazkodást, boldogulást és szociális beilleszkedést szolgáló viselkedési, magatartási és tevékenységi módok. Egy pedagógiai szempontú személyiségértelmezés tehát a kompetenciák szerveződésének, strukturálódásának megragadása által oldható meg.

Alaposan megvizsgálva az előzőekben említett kulcskompetencia-listákat (és tanulmányozva a NAT-kulcskompetenciát), megállapíthatjuk, hogy a kommunikációnak igen nagy jelentőséget tulajdonítanak az egyes kompetenciatáblázatok. A Nagy József-féle modell a kommunikációt mint kognitív képességet tartja számon a kognitív kompetencia részeként. Föltevéődik a kérdés: miért foglal el ennyire központi helyet a kommunikáció az egyes kompetenciatáblázatokban? Milyen szerepe van a kommunikációnak a személyiségfejlődésben?

1.3.2. *A kommunikáció mint kompetencia*

Megfigyelve, tanulmányozva a különböző élethelyzeteket, láthatjuk, hogy szinte egyetlen emberi aktivitás sem valósul meg a kommunikáció valamilyen formája nélkül. Joggal feltételezhető, hogy a kommunikáció több mint egyszerű kognitív képesség.

A kompetenciák meghatározásakor a személyiség komponensrendszereinek a szerveződését vehetjük alapul, melyek rendszerré szerveződve sajátos funkciókat szolgálnak. Azt jelentettük ki, hogy az egyes funkciók szolgálatára létrejött komponensrendszerek a kompetenciák, melyek az egyén és környezete közötti kölcsönös hatékonyság belső feltételei. A szubjektum a különböző élethelyzetekben folyamatosan problémahelyzetbe kerül, amelyet meg kell oldania. A problémamegoldás folyamata gyakran részben vagy teljes egészében kommunikatív folyamat. (Horányi-féle participációs szemlélet, Horányi 2001). Ebben az értelemben a kommunikációs viselkedés önálló funkció, a problémamegoldás funkciójának az ellátására alkalmas, tehát kijelenthető, hogy a kommunikáció a személyiség önálló kompetenciája, mely rendelkezik általában a kompetenciákra érvényes szerkezettel: képességekből, motivációs képződményekből és affektív apparátusból szerveződik, és a tudat koordinációja alatt áll. Képességbeli, motivációs és affektív összetevők nyilván a többi kompetencia (kognitív, szociális, személyes, speciális) azonos összetevőivel gyakran azonosak, vagy azok sajátos leképeződései. A kommunikációs viselkedés azonban ezeknek a képességbeli, motivációs és affektív összetevőknek a magas szintű integrációját és alkalmazását jelenti.

2. ábra. *A kommunikációs kompetencia szerveződése*

A kommunikációs kompetencia a legkülönbözőbb helyzetben való megfelelő viselkedés funkcióját betöltő komponenskészlet, mely motivációs (hajlam), képesség (készség) és ismeretbeli (tudás) összetevőből szerveződik. A kommunikációban a személyiség egésze megnyilvánul, ezért a kognitív, szociális, személyes és speciális kompetenciák alapját képező komplex kompetencia a 2. ábra szerint modellezhető.

A kompetenciamodellt ennek érdekében kibővíthetjük egy olyan általános alapkompenciával, mint a kommunikációs kompetencia, mely az összes többi kompetencia eredményes működését teszi lehetővé.

A kognitív kommunikáció funkciója az információk felvétele, feldolgozása és közlése szimbólumok által. A kognitív kommunikáció folyamatában gondolkodunk, valamint a tanulás és az ismeretszerzés is bekövetkezik. A szociális kommunikáció funkciója a szociális kölcsönhatások megvalósítása, a kölcsönhatásban résztvevők aktivitásának befolyásolása (Nagy 2000).

A személyes kommunikáció funkciója a perszonalizáció, a személyes önazonosság és kiteljesedés megvalósítása. A speciális kommunikáció funkciója a szakterület-specifikus kommunikációk magas szintű művelése (Szőke-Milinte 2005).

1.3.3. A kompetenciák strukturális szerveződése

A különböző létfunkciók megvalósítását szolgáló magatartás- és viselkedésmódok igen összetett szerkezettel rendelkeznek, többségükben a részfunkciók ellátását szolgáló személyiségkomponensből építkeznek.

A személyiség kompetenciáit alkotó komponenskészletek működését a következő összetevők biztosítják:

- döntést szolgáló motívumok rendszere (szükségletek, érdeklődések, magatartási szokások, attitűdök, kötődések, meggyőződések, hitek és a hozzájuk tartozó ismeretek);
- a jelző, készítő érzelmek (affektív apparátus);
- a viselkedést, tevékenységet lehetővé tevő képességek és ismeretek rendszere (Nagy 2000).

Végül meg kell említenünk, hogy a viselkedés végső, tanult viszonyítási alapját, a személyiség egységét az éntudatból és világtudatból szerveződő egyéni tudat képezi. Akárcsak a kompetenciákat, az egyéni tudatot is a világhoz és önmagunkhoz való viszonyulásaink motívumrendszerei és a világra és önmagunkra vonatkozó ismereteink átfogó rendszere alkotja. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy a személyiségben „a kompetenciák és a tudat egymással összefüggő, egymást átfedő rendszerek” (Nagy 2001).

A személyiség komponenskészletei a személyiségfejlődés folyamatában különböző fejlődési stádiumokon mennek át, természetüket tekintve megkülönböztethetünk öröklött és tanult komponenskészleteket, továbbá pedagógiailag pontosan leírható a képességfejlődés, az attitűdök alakulása és az információs tudás gyarapodásának folyamata is (Szőke-Milinte 2005, 2006). Jelen tanulmány nem tartja feladatának részletezni a komponenskészletek fejlődését, csupán a kommunikációs kompetencia komponenskészletének a 2012-es NAT-vitaanyagban való megjelenítődését vizsgálja.

2. A kommunikációs kompetencia a 2012-es NAT-vitaanyagban

Amint a 2. ábrán láthattuk, a kommunikációs kompetencia komponenskészlete a négy alapvető kommunikációs terület köré szerveződik, és funkciója az egyén problémafelismerő és problémamegoldó aktivitásának a biztosítása.

A komponenskészlet hármas természete szerint mind a négy területen érdeemes megvizsgálni a képességbeli, a motivációs és az információs összetevőket. Jelen tanulmány a hangsúlyt a képességbeli összetevők vizsgálatára helyezi, és csak felületesen érinti az attitűdbeli összetevőket.

A kommunikációs kompetencia képességbeli összetevőinek vizsgálatakor Peter Hartley (1999), Owen D. W. Hargie (1999), Nagy József (2000), Németh Erzsébet (2002) és Szőke-Milinte (2005, 2006) munkájára támaszkodtam.

A NAT 2012-es vitaanyagát dokumentumelemzéssel megvizsgálva és összevetve a szakirodalommal, a következőkben ismertetett képességbeli tudáselemeket sikerült azonosítani a kommunikációs kompetencia területéről.

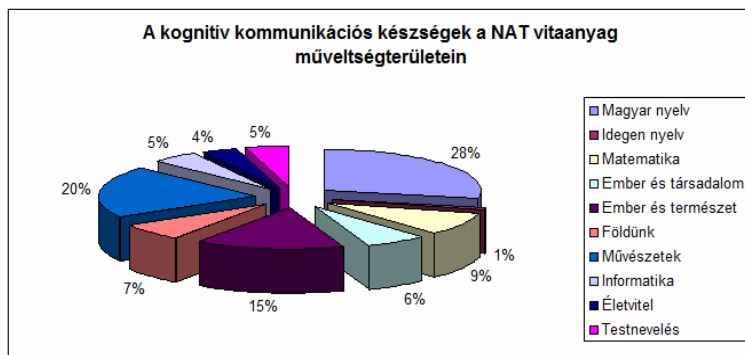
Szociális kommunikációs készségek	Kognitív kommunikációs készségek
emberismeret	kódolás
alkalmazkodás a beszédhelyzethez	dekódolás
befolyásolás	üzenet megfogalmazása
erkölcsi kérdésekben állásfoglalás	reflexió
manipuláció felismerése	értelmezés
konfliktuskezelési eljárások	felidézés/elmondás
improvizáció	információ gyűjtés
jó/rossz megítélése, döntés	képzelet
dramatikus készségek	kreativitás
szerepjáték	kritikai gondolkodás /információk kritikus befogadása/ forráskritika
érvelés	megértés
vélemények ütköztetése	elemzés
párbeszéd/beszélgetés	lényegkiemelés
értő figyelem	tömörítés
vita	összefoglalás
empátia	felismerés/feltérképezés
kapcsolattartás/érintkezés	alkalmazás
problémaérzékenység	összehasonlítás /összevetés
meggyőzés	azonosítás
társismeret	értékelés
zavarok kezelése	feldolgozás
Személyes kommunikációs készségek	cselekmény felidézése
véleményformálás / állásfoglalás	megfogalmazás
nyelvhasználat	olvasás
kifejezés / kifejezésmód	elbeszélés
üzenet megfogalmazása	ítéletalkotás
ízlés	Speciális kommunikációs készségek
tetszésnyilvánítás	hatáskeltés
önismeret	kiejtés
önkritika	szövegalkotás
önreflexió	beszédműfajok alkotása
önkorrekció	vázlat
gesztus	jegyzet
testbeszéd	műfajok felismerése
arcjáték	szövegtípusok alkotása, létrehozása
műélvezet	olvasási stratégiák alkalmazása
szókincs / szóhasználat	hypertextek használata
jelentéstulajdonítás	netikett
	levelezőprogramok alkalmazása
	IKT műfajok alkalmazása

A kommunikációs kompetencia képességbeli komponenseinek besoroláskor felmerül a besorolhatóság kérdése, ugyanis többször előfordul, hogy egy komponens egyszerre több kommunikációs kompetenciaterületre is alkalmasnak tűnik. Például a megértés készsége egyszerre kognitív, szociális, személyes

és speciális készség, de mivel alapvetően a kognitív problémamegoldáshoz szükséges felkészültség, ezért elemzésünkben a kognitív kommunikáció komponens-készletébe soroltam. Azt feltételeztem, hogy ezek a besorolási nehézségek tartalmilag nem befolyásolják a vizsgálódást olyan mértékben, hogy ne lehetne eltekinteni tőle, annál is inkább, mert pszichológiailag bizonyítást nyert a készségek azon tulajdonsága, hogy transzferálhatók egyik tevékenységből egy másikba.

A NAT 2012-es vitaanyagának vizsgálatakor a dokumentumelemzést a műveltségterületek részletes leírására alkalmaztam. Az általános cél- és feladatleírásban azért nem tartottam relevánsnak a vizsgálódást, mert az figyelhető meg, hogy az általános részekben nagyon precízen, az arányokra gondosan figyelve kerülnek a kompetenciakomponensek (képességbeli, attitűdbeli és információs tudásbéli) leírásra. Az itt következő adatok tehát a műveltségterületek részletes kifejtésének vizsgálatán alapulnak. Fontos megjegyezni, hogy jelen elemzés nem tesz különbséget a kompetenciakomponensek megnevezése során felmerülő apró jelentéskülönbségek között, ezeket egységesen próbálja kezelni, sőt csoportokat képez, amennyiben van erre lehetőség. (A tanulmány a kommunikációs kompetenciafejlesztés tendenciáit kívánta feltárni, és nem a precíz vizsgálatot tűzte ki célul). Végül, mivel a 2012-es NAT egyik sajátossága, hogy a kötelező tartalmak kijelölésével konkrétan meghatározza a kompetenciák információs tudásbéli összetevőit, ezért külön kommunikáció-tudományelméleti szempontok szerint válik szükségessé az információs tudás elemzése, jelen tanulmány ezt az elemzést mellőzi.

2.1. A kommunikációs készségek a NAT műveltségterületein

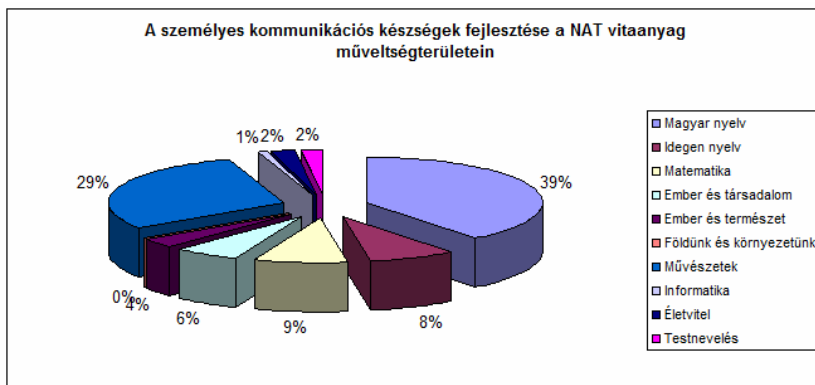

A vitaanyagban az anyanyelv, a matematika, az ember és társadalom és a művészetek műveltségterületeken, az általános részekben, a kommunikációs készségek fejlesztése explicit módon kerül megfogalmazásra. A dokumentum

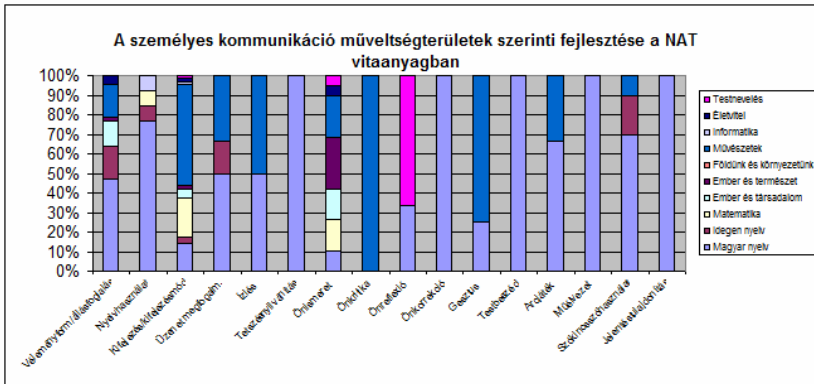
2.4. A személyes kommunikációs készségek fejlesztése

A személyes kommunikáció vizsgálatánál megfigyelhető hogy az anyanyelven és a művészeteken kívül az ember és természet és a sport műveltségterülete tartalmazza ezeknek a készségeknek a fejlesztését, az összes többi terület alig vagy egyáltalán nem tartalmazza.

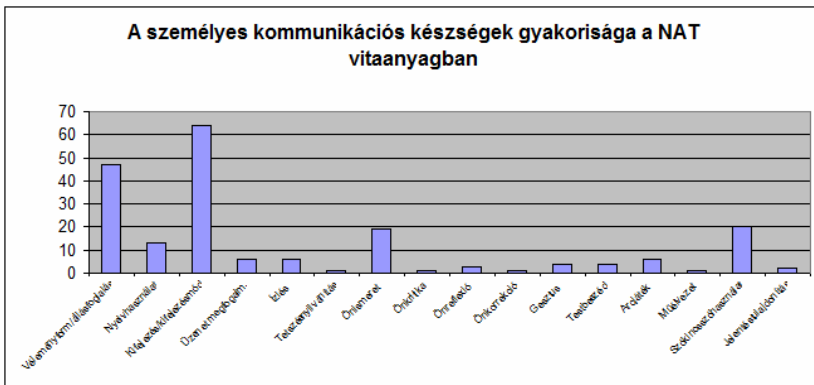
2.5. A személyes kommunikáció fejlesztése a műveltségterületeken

Ez a grafikon azt is megmutatja, hogy a személyes kommunikációs készségfejlesztéssel rendelkező műveltségterületeken vannak előnyben részesített készségek, amelyeket több műveltségterület is fejleszt (kifejezés, véleményformálás, önismeret, nyelvhasználat), és vannak olyanok, amelyek egyetlen műveltségterület feladatákként vannak meghatározva (tetszésnyilvánítás, önkorrekción, műélvezet, jelentéstulajdonítás).

2.6. A személyes kommunikációs készségek gyakorisága

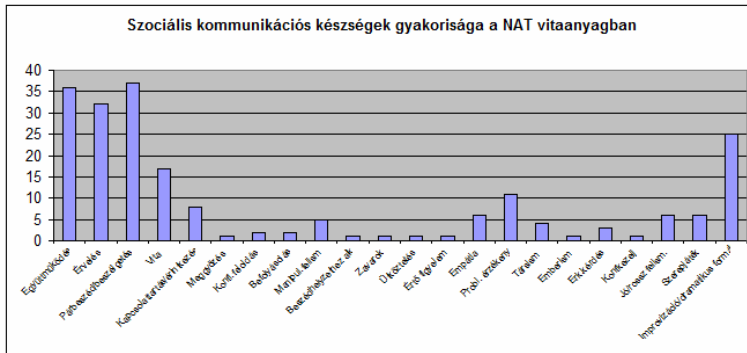
A gyakorisági vizsgálat kimutatja, hogy a személyes kommunikációs készségek közül a véleményformálás, a kifejezés, az önismeret, a szókinchasznlát és a nyelvhasználat jelenik meg a leggyakrabban, az összes többi személyes kommunikációs készség alulreprezentált a 2012-es NAT vitaanyagában. Megállapítható ugyanakkor, hogy a személyes kommunikációs készségek összességében alulreprezentáltak a fejlesztési feladatok között

2.7. A szociális kommunikációs készségek

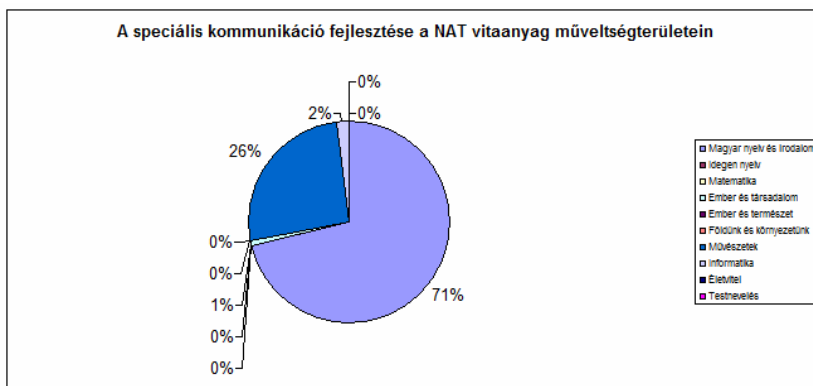
A dokumentumelemzés eredményei szerint a szociális kommunikációs készségek fejlesztésének kitüntetett szerepet szentelnek az anyanyelv és a művészetek műveltségterületei; továbbá a matematika, az ember és társadalom és az idegen nyelv területeken is jelentős, 10% körüli e készségek fejlesztésének

feloldás, befolyásolás, beszédhelyzethez való alkalmazkodás, zavarok kezelése, vélemények ütköztetése, értő figyelem, társismeret, emberismeret, jó és a rossz megítélése, erkölcsi kérdésekben való állásfoglalás, konfliktuskezelési eljárások).

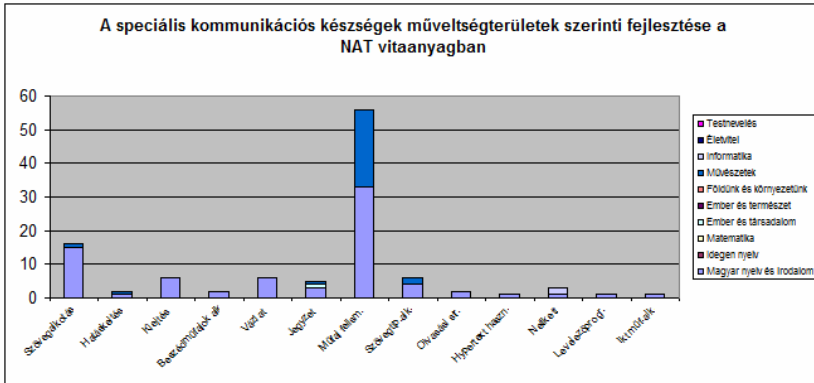
2.10. Speciális kommunikációs készségek a műveltségterületeken

A dokumentumelemzés adatai szerint a vitaanyagban az anyanyelv, a művészetek és elenyésző mértékben az informatika műveltségterületei fejlesztnek speciális kommunikációs készségeket, a többi műveltségterületeken nullához közelít a speciális kommunikációs készségek százalékos aránya.

2.11. Speciális kommunikációs készségek műveltségterületek szerinti fejlesztése

A következő oldalon látható grafikon jól illusztrálja, hogy az anyanyelv műveltségterülete és csekély mértékben a művészetek műveltségterület valósítja meg a speciális kommunikációs készségek fejlesztését.

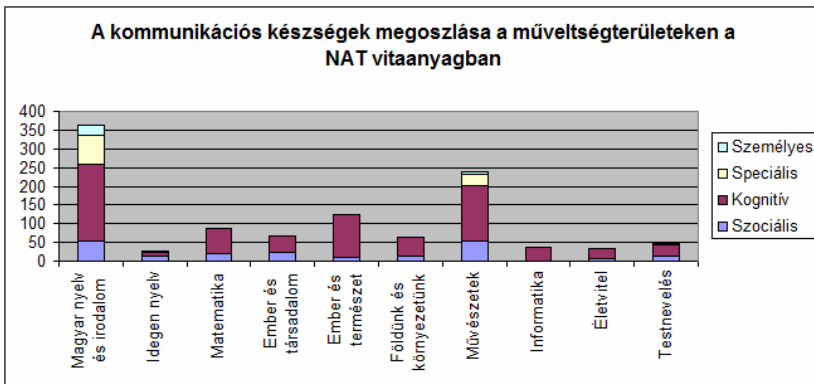
2.12. A speciális kommunikációs készségek gyakorisága

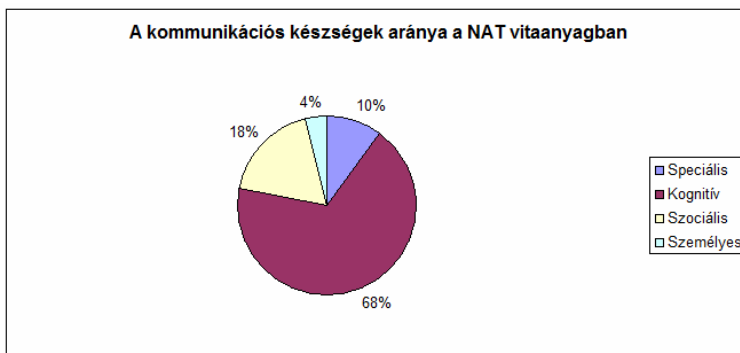
A grafikon értelmében a dokumentumelemzés rámutat a speciális kommunikációs készségfejlesztésben megmutatkozó aránytalanságokra: a műfajismerés jelenik meg viszonylag elfogadható gyakorisággal, az összes többi speciális kommunikációs készség alig van jelen a vitaanyagban.

2.13. A kommunikációs kompetencia szociális, kognitív, személyes és speciális komponenskészleteinek megoszlása

A gyakoriságok műveltségterületek szerinti eloszlása alapján világosan látszik, hogy a kommunikációs kompetencia fejlesztését az anyanyelv, a művészetek, a matematika és az ember és társadalom műveltségterületei célozzák a legintenzívebben.

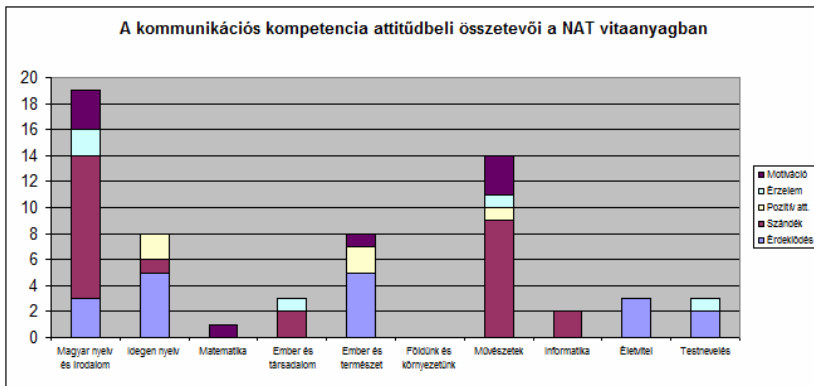

A kördiagram jól szemlélteti, hogy a kompetencia komponensei közül a legdominánsabb a kognitív kommunikáció kompetenciakészlete, ezt követi a szociális kommunikáció komponenskészlete, a speciális és a személyes kommunikációs komponenskészletek jelenléte nem számottevő.

2.14. A kommunikációs kompetencia attitűdbeli összetevője

Az alábbi dokumentumelemzés alapján világosan látszik, hogy a kommunikációs készségek attitűdbeli összetevőinek komponenskészletei a műveltségterületek részletes feladatleírásában nagyon szerényen jelennek meg mind a komponenskészlet összetevőit, mind azok gyakoriságát tekintve. A magyar nyelv, az idegen nyelv, a művészetek és az ember és természet műveltségterületei szentelnek nagyobb figyelmet ezen összetevők fejlesztési feladatként való meghatározására.

2.15. Összegzés

A 2012-es NAT vitaanyaga világosan képviseli a kompetenciaszemléletet, pedagógiai paradigmája a kompetenciamodell paradigmája, műveltségterületenként az általános fejlesztési feladatok meghatározásánál a feladatokat ismeretek, képességek és attitűdök szerveződésekként mutatja be.

A műveltségterületek vizsgálata során kiderült, hogy vannak olyan műveltségterületek, melyek a kommunikációt tudatosan, tervezetten, szakszerűen fejlesztik (anyanyelv, művészetek, matematika, ember és társadalom), vannak olyanok, amelyek spontán módon fejlesztik (ember és természet, sport), és vannak olyanok, amelyek vagy vállalások alatt teljesítenek (idegen nyelv, ember és társadalom), vagy minimalizálják a kommunikációs fejlesztést (földünk és környezetünk, életvitel, informatika).

A kommunikációs kompetencia fejlesztésének vizsgálata során kiderült, hogy az attitűdbeli komponenskészletek alulreprezentáltak, a műveltségterületek közül csak az anyanyelv és a művészetek szentelnek ennek kitüntetett figyelmet.

A vitaanyagban megfigyelhető a kommunikációs kompetencia komponenskészletei közötti aránytalanság, a kognitív kommunikációs kompetencia túlsúlya. A szociális kommunikációs kompetencia határozottabb jelenlétével szemben a speciális és a személyes kommunikáció jelentéktelen százalékban képviselteti magát. A kommunikációs kompetencia komponenskészlete és a komponenskészlet gyakorisága között nincs korreláció, vagyis nem magyarázható a kognitív kommunikáció dominanciája a komponenskészletének gazdagságával.

Kommunikációs kompetencia	Kognitív	Szociális	Speciális	Személyes
A komponensek száma	26	22	13	16
Komponenskészlet gyakorisága	731	195	107	43

A kompetenciák komponenseinek előfordulási gyakorisága között is megfigyelhetők aránytalanságok, vagyis az egyes komponensek között vannak ún. kitüntetett figyelemmel szerepeltetett komponensek, amelyeket az alábbi táblázatban összegeztem. Amennyiben a kitüntetett figyelemmel szerepeltetett komponensek arányát vizsgáljuk a komponensek számához képest, megállapíthatjuk, hogy szűk sávban mozog a komponenskészletek fejlesztése, és több komponens fejlesztésének tételezése csak szimbolikus jelleggel bír.

Kommunikációs kompetencia	Leggyakoribb komponensek	Vizsgált komponensek száma
Kognitív	5 (értelmezés, felismerés, alkalmazás, megértés, elemzés)	26
Szociális	7 (együttműködés, érvelés, párbeszéd, vita, kapcsolattartás, problémaérzékenység, dramatikus készségek)	22
Speciális	2 (műfajok felismerése, szövegalkotás)	13
Személyes	5 (véleményformálás, kifejezés, szókincs, szóhasználat, önismeret)	16

A vizsgálat nem tért ki az egyes kommunikációk hiányzó komponenseinek (képességeinek) a leírására, ugyanakkor hasznos eredményeket hozna egy hiánypótló vizsgálat elvégzése, ami azonban feltételezné egy egységes elméleti alap (kommunikációs kompetenciakészlet elméleti leírása) megalkotását, kidolgozását.

Tanulságos lenne más kulcskompetenciák dokumentumelemzéses vizsgálata során nyert adatokat összehasonlítani a kommunikációs kompetencia során nyert adatokéval. Ez az összehasonlítás nemcsak azt tárná fel, hogy a kulcskompetenciák közül a NAT miként kezeli a kommunikációt, hanem a komponenskészletek közötti transzfereket is kimutathatóvá tenné.

Felhasznált irodalom

Falus Iván – Kotschy Beáta: Kompetencia alapú tanárképzés: Divatos jelszó vagy a megújulás eszköze? *Pedagógusképzés* 2006, 3–4.

Falus Iván: A kompetencia fogalma és a kompetencia alapú képzés tervezése. *Társadalom és Gazdaság*, 2006. 2. sz.

Giddens, Anthony: *Szociológia*. Budapest, 2003, Osiris.

- Horányi Özséb: A kommunikációról. In Béres István – Horányi Özséb (szerk.) *Társadalmi kommunikáció*. Budapest, 2001, Osiris.
- Hymes, Dell Hathaway: Kommunikatív kompetencia. In Horányi Özséb (szerk.) *Kommunikáció II. (Válogatott tanulmányok). A kommunikáció világa*. Budapest, 2003, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 333–356. p.
- Mihály Ildikó: Még egyszer a kulcskompetenciákról. *Új Pedagógiai Szemle*, 2003, 6. sz.
- Mihály Ildikó: OECD-szakértők a kulcskompetenciákról. *Új Pedagógiai Szemle*, 2009, 6. sz.
- Nagy József: *XXI. század és nevelés*. Budapest, 2000, Osiris.
- Oktatás – rejtett kincs*. Budapest, 1997. Osiris – Magyar Unesco Bizottság.
- Summary of the Final Report*. 2003, OECD/DeSeCo.
- Szőke-Milinte Enikő: *A kommunikációs kompetencia fejlesztése*. Piliscsaba, 2005, PPKE BTK.
- Szőke-Milinte Enikő: *Konfliktuskezelés és pedagógusmesterség*. Budapest, 2006, OPKM.
- Vajda Zsuzsa: Kompetencia. In (szerk.) Báthory Zoltán – Falus Iván: *Pedagógiai lexikon*. Budapest, 1997, Keraban.
- Vass Vilmos: A kompetencia fogalmának értelmezése In (szerk.) Kerber Zoltán: *Hidak a tantárgyak között. Kereszttantervi kompetenciák és tantárgyközi kapcsolatok*. Budapest, 2006, OKI.

Források

- (1) Az Európai Parlament és az Európa Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról. (2006/962/EK) (http://oktatas2010.oki.hu/cluster_3/kapcsdok, 2012.03.20.)
- (2) Európa Tanács Kulcskompetencia Bizottsága (<http://europa.eu/geninfo/query/resultaction.jsp?userinput=kulcskompetenci%C3%A1k>, 2008.08.10.)
- (3) Key Competencies. A Developing Concept in General Compulsory Education. The Information Network on Education in Europe. Eurydice, European Unit. Brussels, 2002. 23. (<https://www.pisa.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>, 2008.08.10.)
- (4) PISA-mérések eredményei. (<http://www.kompetenciameres.hu/felmeresek.php>, utoljára ellenőrizve: 2012.03.28.)